

E āwhina ana i ngā kaiako kia mahitahi ki ngā tamariki i tō rātou hokinga atu ki te kura i muri atu i tētahi aitua nui, i te pānga atu o tētahi taumahatanga nui rānei ki tō rātou ao

Hā Ora: Te Ahi Kātoro
Tau 2–5 (Taumata 1–2)

E tūhono atu ana ki ngā Atua

Nā Rawiri Hindle rāua ko Bert van Dijk

Kupu whakataki

Ko te wā o te taumahatanga tēnei, o ngā hurihanga me ngā pāhekeheke nui. Nā te pānga kaha mai o ngā hurihanga nei me ngā āhuetanga matawhawhati, he nui tonu ngā māharahara o ngā kaiako, waihoki o ā tātou ākongā e pā ana ki ngā mahi noa o ia rā. Ki te whakapūmau tātou i te hononga i waenganui i Ngā Toi me te Hauora, ka puta mai ētahi ara e heke ai ō tātou māharahara. Ka tau te hinengaro, ka rangona, ka whakaputaina hoki te hōhonutanga o te ngākau tangata. Ka rongō anō hoki tātou ki te mana o te taiao.

He mea nui te whakawhanaketanga mai o te Āiotanga i roto i ēnei rauemi. E kīia ana, 'Ko te hiranga tērā o ngā tairongo o te wātū (van Dijk, 2016). Mā te Āiotanga ka rongō mai tātou ki a tātou anō, ki ētahi atu, waihoki ki te taiao. Me tūhono atu tātou ki ngā āhuetanga taketake o te taiao, e āhei ai tātou ki te tūhono atu ki ngā atua. Ko te whakapapa tonu tēnei o tātou te tangata.

Mā ngā ngohe i roto i ēnei rauemi ka rongō tātou ki ngā momo mauri o ngā atua, mā konā, ka tau ō tātou hinengaro, ō tātou tinana, ā, ka whai kaha hoki ō tātou wairua.

E āwhina ana i ngā kaiako kia mahitahi ki ngā tamariki i tō rātou hokinga atu ki te kura i muri atu i tētahi aitua nui, i te pānga atu o tētahi taumahatanga nui rānei ki tō rātou ao

Hā Ora: Te Ahi Kātoro
Tau 2–5 (Taumata 1–2)

TIKANGA MAHI 1

Mihi ki ngā Atua

Hā ki roto
Hā ki waho

Ka taunga ana ngā tamariki ki ngā nekehanga, ākina rātou kia waihanga i ō rātou ake nekehanga mō ia atua.

Mā te hā o te tangata hei whakapuaki i ngā mahi o te rā, hei whakamihi hoki i ngā atua. Ka whakaputaina te hā, me whakatauiria ngā āhuatanga, ngā nekehanga rānei o ia atua [tirohia te ataata]:

1. Hā ki roto	Hā ki waho x 3
2. Hā ki roto	Hā ki waho: Mihi ki a Ranginui
3. Hā ki roto	Hā ki waho: Mihi ki a Papa tūā nuku
4. Hā ki roto	Hā ki waho: Mihi ki a Tangaroa
5. Hā ki roto	Hā ki waho: Mihi ki a Tānemahuta
6. Hā ki roto	Hā ki waho: Mihi ki a Tāwhirimatea
7. Hā ki roto	Hā ki waho: Mihi ki a Rūaumoko
8. Hā ki roto	Hā ki waho: Mihi ki a Tū-matauenga
9. Hā ki roto	Hā ki waho: Mihi ki runga
10. Hā ki roto	Hā ki waho: Mihi ki raro
11. Hā ki roto	Hā ki waho: Mihi ki waho
12. Hā ki roto	Hā ki waho: Mihi ki roto
13. Hā ki roto	Hā ki waho: Mihi ki ngā tupuna
14. Hā ki roto	Hā ki waho: Mihi ki a tātou katoa

Ākina ngā tamariki kia whakakorikori noa i ō rātou tinana i a rātou e whakatauiria ana i ngā atua.

Ka taunga ana ngā tamariki ki tēnei tikanga mahi, tonoa rātou kia kapi i ō rātou whatu, kia kore ai rātou e whakamā, e whakawāngia rānei mō te tika, mō te hē rānei o ō rātou nekehanga. Mā konā hoki, ka rongo rātou ki te hōhonutanga o ngā āhuatanga o ngā atua.

Ākina ngā tamariki kia whakamahi i ō rātou reo hei whakaahua i ngā āhuatanga o te atua. Ko ō rātou nekehanga tō rātou ake whakatinanatanga o te atua (ehara i te whakaari noa). Ko te kaiako te tino tauira o ēnei nekehanga. Kei te ataata ētahi whakamārama mō ngā nekehanga, te whakamahinga o te reo me te hā.

Ākina ngā tamariki kia whakahā mā te puku e tau ai te mauri me te wairua, arā, kia kore e pā kaha rawa te ihiihi, te aumoe rānei.

Mēnā ka kaha whāia tēnei tikanga mahi, ka waia haere ngā tamariki, ā ka tau mai te āiotanga ki runga i a rātou.

Video clip 1: <https://www.youtube.com/watch?v=CqQOr5zDie0>

Video clip 2: <https://www.youtube.com/watch?v=RUQ46weNFYE>

E āwhina ana i ngā kaiako kia mahitahi ki ngā tamariki i tō rātou hokinga atu ki te kura i muri atu i tētahi aitua nui, i te pānga atu o tētahi taumahatanga nui rānei ki tō rātou ao

Hā Ora: Te Ahi Kātoro
Tau 2–5 (Taumata 1–2)

TIKANGA MAHI 2

Te Hīkoi o ngā Manu

Whakatakotohia tētahi ara hīkoi (kia 1–2 meneti te roa) ki tētahi wāhi māori, arā: he pāka, te onepū, kei te taha o te awa, o te kōawa, o te roto rānei, ki hea anō hoki rānei.

Me wete ngā tamariki i ō rātou hū. Arahina rātou kia hīkoi i tēnei ara. Whāia te rere o te matawā, ā hoki atu anō. Kia nui tonu ngā takahanga o te ara. Ka tino kitea ngā hua o tēnei ngohe, arā, ka rangona te Āiotanga (arā, ko te hihiri o ngā tairongo o te wātū) mēnā ka hīkoi rātou ki runga i ngā momo papa rerekē, arā, ko te pātītī, ko te rākau, ko te raima, ko te kirikiri rānei.

I a rātou e hīkoi ana, he mea nui kia wātea ō rātou tairongo katoa ki te taiao nā reira; wetekina ngā kawē rongo, ngā karapū, ngā pōtae e kapi ana i ngā taringa, te aha atu, te aha atu.

Me hīkoi noa (kia kaua e tere rawa, e pōturi rawa rānei), ā, i a koe e hīkoi ana me aro atu ki ngā tairongo katoa (ngā kitenga, ngā rongotanga ā-taringa, ā-ihu, ā-ringa, ā-waha, ā-ngākau) e puta ake ana huri noa i a rātou (ki mua, ki muri, ki runga, ki raro, ki te taha matau, ki te taha mauī, ki waho atu o te tinana, ki roto anō i te tinana).

I muri atu, whakaahuatia ngā maharatanga mō tēnei mahi mā te tuhi rotarota poto, mā te tā pikitia piakano hinu, mā te whakamārama atu rānei i ētahi o ngā āhuatanga i rangona e koe.

Te Āiotanga
*Te ohonga ake o ngā
tairongo i te wātū*

E āwhina ana i ngā kaiako kia mahitahi ki ngā tamariki i tō rātou hokinga atu ki te kura i muri atu i tētahi aitua nui, i te pānga atu o tētahi taumahatanga nui rānei ki tō rātou ao

Hā Ora: Te Ahi Kātoro
Tau 2–5 (Taumata 1–2)

TIKANGA MAHI 3

Ngā Aronga e Ono

Ko tā tēnei ngohe, he whakawhanake mai i te āiotanga o ngā tamariki ki ngā aronga katoa, ā, ka whakaohohongia ngā momo āhuatanga rerekē i a rātou e tūhura ana i ngā aronga e ono.

He tauira anō:

Ngā koronga

Te huaki, te kapi, te pana, te tō, te awahi, te maka, te aha atu, te aha atu.

Ngā kare ā-roto

Te koa, te ngākau pāpaku, te riri, te pōuri, te whakamā, te aha atu, te aha atu.

Te pohewa noa

Ānō nei e mānu ana, e waihanga ana, e rere ana, e whiti ana, he putiputi e puare mai ana ki a Tamanuiterā.

Arahina ngā tamariki kia whai i tētahi raupapatanga o ngā nekehanga, kia tūhono atu rātou ki tō rātou taiao mā ngā aronga e ono.

Aronga 1: Ki te taha matau

Aronga 2: Ki te taha mauī

Aronga 3: Ki mua

Aronga 4: Ki muri

Aronga 5: Ki runga

Aronga 6: Ki raro

Tuatahi, me aro atu ngā tamariki katoa ki te kaiako. Ka karanga te kaiako: “**ki te taha matau**”. Ka neke whakatematau ngā tamariki (me ū tonu te waewae mauī ki te papa). Ka huaina te aronga e ngā ākongā i a rātou e neke haere ana.

Ka tae atu rātou ki te roanga o tō rātou toronga atu ki te taha matau, ka pohewa rātou e toro haere tonu ana rātou ki tua atu o te akomanga, o te wāhi korikori rānei, ki tua atu hoki o ngā kāinga, ki tua atu o tō rātou tāone, o tō rātou whenua, ki tua rā anō. Kātahi ka tae ki te wā me hoki mai anō rātou. Kua tapaina te tūranga i mua i te tīmatanga o te mahi me te tūranga i mua i te tīmatanga o tētahi aronga hou ki te ingoa o “te kore”. Arā, kāore koe i te hoki mai i tētahi wāhi, kāore hoki koe i te haere ki tētahi wāhi. Kei te tū noa koe i te “wātū”.

Nā wai rā, ka karanga te kaiako i tētahi atu aronga: “**ki te taha mauī**”. Ka whai ngā ākongā i tēnei aronga, i a rātou e haere ana, ka whakahua hoki rātou i te aronga. Ka tae rātou ki te mutunga o ā rātou toronga ā-tinana, ka pohewa anō e haere tonu ana rātou. Ā ka whāia ngā aronga e ono, ka hoki mai anō rātou ki ‘te kore’ i waenganui i ia tohutohu.

Video clip 3: <https://www.youtube.com/watch?v=bf0wJqndWvY>

E āwhina ana i ngā kaiako kia mahitahi
ki ngā tamariki i tō rātou hokinga atu
ki te kura i muri atu i tētahi aitua nui,
i te pānga atu o tētahi taumahatanga
nui rānei ki tō rātou ao

Hā Ora: Te Ahi Kātoro
Tau 2–5 (Taumata 1–2)

Tāwhirimātea

Ngā nekehanga auaha mō ngā momo whakatinanatanga o Tāwhirimātea

Ngohe 1: Ohia manomano

Ohia manomanotia ngā āhuetanga me ngā momo whakatinanatanga o te hau.

Hei tauira: te hau angiangi; te āwhā, te huripari, te haruru o te hau, te hau pōrangī; kia
porea e te hau, te tūpuhi; te kōhauhau; te hau riri; te tangitangi o te hau; te hau marino.

Ngohe 2: Ngā whakaahua me ngā oro

Rapua ētahi whakaahua mō ngā momo hau (he whakaahua, he peita; he whakaahua
toka nō te ataata).

Waihangatia kia 2, kia 3 rānei ngā pikitia o ngā momo hau mā te piakano hinu.

Rapua ngā hopunga oro o ngā momo hau me te marangai.

He mahi ā-rōpū iti: waihangatia tētahi whakaaturanga oro mā ngā reo me ētahi
taputapu. Whakatakotoria te tīmatanga, o waenganui me te mutunga.

Ngohe 3: Te Kanikani a te Hau

Whakarongo ki ngā momo hau, whakakorikorihia te tinana.

Titiro ki ngā pikitia o ngā momo hau, whakakorikorihia te tinana.

Whakarongo ki ngā whakaaturanga oro nō te Ngohe #2. Whakakorikorihia te tinana hei
urupare ki ēnā mahi.

Ngohe 4: Ngā Aronga e Ono

Whāia ngā aronga e ono i a koe e whakatinana ana i ngā momo hau:

- Kia rite ki te hau angiangi
- Kia rite ki te huripari pōrangī
- Kia rite ki te haruru o te hau
- Ānō nei, kei te puhia tētahi huruhuru
- Ānō nei, kua panaia koe e te tūpuhi

Toi tā nā Makaira Waugh.

Video clip 4: <https://www.youtube.com/watch?v=4RHkgvqCO4M&feature=youtu.be>

Ngā hononga ki a *Papatūānuku* ki a *Tānemāhuta* (He Kanikani Harakeke)

E āwhina ana i ngā kaiako kia mahitahi ki ngā tamariki i tō rātou hokinga atu ki te kura i muri atu i tētahi aitua nui, i te pānga atu o tētahi taumahatanga nui rānei ki tō rātou ao

Hā Ora: Te Ahi Kātoro
Tau 2–5 (Taumata 1–2)

Mā te pāorooro o te reo ā-waha, ka ākona ngā kupu a te waiata ‘**Hūtia te Rito o te Harakeke**’, arā, ka huaina ia rārangi e te kaiako, ka whakahuatia anō aua kupu e ngā tamariki. Kātahi ka waiatatia ia rārangi, ka tāruaruatia ia rārangi mā te reo pāorooro.

Hutia te rito

Hutia te rito o te harakeke

Kei hea te kōmako e kō?

Kī mai koe ki ahau

He aha te mea nui?

He aha te mea nui i te Ao?

Māku e kī atu

He tāngata, he tāngata, he tāngata!

Matapakina te hōhonutanga o te waiata ki ngā tamariki. Whakahāngaihia ngā whakamārama o ngā kupu ki ō rātou ake tirohanga. Whakamāramahia atu te tū o te rito hei tamaiti, ki waenga pū i te whānau, e karapotia ana e ngā mātua me ngā kaumātua. Whakaatuhia tēnā wāhanga o te harakeke.

Video clip 5: <https://www.youtube.com/watch?v=UBiysjZvPGI>

E āwhina ana i ngā kaiako kia mahitahi ki ngā tamariki i tō rātou hokinga atu ki te kura i muri atu i tētahi aitua nui, i te pānga atu o tētahi taumahatanga nui rānei ki tō rātou ao

Hā Ora: Te Ahi Kātoro
Tau 2–5 (Taumata 1–2)

He whakaaro anō mō ngā nekehanga/kanikani mō te Harakeke

Mā te hunga matatau:

Mā te tārai ā-tinana me te neke kārewa, waihangatia ētahi nekehanga mā te waiata Hutia te Rito o te Harakeke.

Ka waiatahia te waiata e te rōpū, nā reira, mā rātou te taioro me te tere o te waiata e whakatakoto. Mā rātou anō ngā nekehanga e whakahāngai ki te taioro me te tere o te waiata. Me rapu hoki te rōpū i tētahi wā e tū toka ai, e wahangū ai hoki rātou i a rātou e waiata ana, e kanikani ana hoki. Kia kotahi, nui ake rānei ngā wā tū toka. Tirohia te ataata 6.

Tirohia ngā nekehanga o te harakeke e pūhia ana e te hau.

Pohewatia ngā nekehanga i te hau angiangi, ā tae atu ki te hau āwhā. He aha rā te āhua o te harakeke mākū e tū noa ana?

Arahina ngā tamariki kia whai i ngā nekehanga rerekē, arā, ko te tārai ā-tinana – ānō nei e hīkoi haere ana ki rō pōharuharu. He pōturi tēnei momo nekehanga, he mahi whai tikanga hoki. Ka āta nekehia te tinana, ka tino rangona ngā wāhanga katoa o te tinana. Ānō nei e pāparehia ana ia nekehanga.

Ināianei, whakatauritehia te tārai ā-tinana ki te neke kārewa (anō nei he rau e pūhia ana e te hau). He nekehanga māhorahora kē tēnei, he tere ake, ā, he wairua hihiri anō tō tēnei momo nekehanga.

He kōwhiringa

Rapua ētahi puoro hei kīnaki mō ngā nekehanga. Me kimi rānei te puoro i te tuatahi, kātahi ka waihangatia ngā nekehanga e hāngai ana ki te puoro. Me rapu kē rānei tētahi hopukanga o te taonga puoro, me whakatangitangi te taonga puoro, ētahi atu rawa puoro noa rānei, pērā i ngā kōhatu, i ngā rākau, i ngā poi rānei.

Ka whakaae katoa tō rōpū ki tā koutou mahi – kia kaha ki te whakaharatau, e whakapūmautia ai ngā nekehanga ki roto tonu i a koutou katoa.

Video clip 6: <https://www.youtube.com/watch?v=FJAdS8gNb7Y&feature=youtu.be>